

תנובות שדה

גיליון מס' 87
כסלו – טבת תש"ע

מחיר מגוי שנתי – 54 ₪

בהוצאת
המכון למצוות התלויות בארץ
בנשיאות מרן הראש"ל הגר"ע יוסף שליט"א
בית עוזיאל

כתובת:

מערכת תנובות שדה
המכון למצוות התלויות בארץ
מושב בית עוזיאל
ד.נ. שמשון מיקוד 99794
טלפון: 08-9214829 08-9216829 פקס: 08-9207911
macon1@bezeqint.net
WWW.HAMACHON.CO.IL

המערכת:

הרב שניאור ז. רווח, הרב אליהו ראש, הרב יוסף מאיר שטורך

עורך:

הרב יוסף מאיר שטורך - Imeir2@neto.bezeqint.net

המעוניינים להכניס מאמרים או תשובות לחוברת, מעבר לשני
עמודים, מתבקשים לשלוח ע"ג תקליטור

החוברת י"ל בסיוע:

משרד המדע – מינהל התרבות
המועצה האיזורית גזר

© כל הזכויות שמורות

תוכן העניינים:

ה	להשכיחם תורתך	מאמר מערכת:
ז	הרה"ג רבי שניאור ז. רווח רב איזורי במ.א. גזר ויו"ר המכון למצוות התלויות בארץ	מידע הלכתי
ט	מו"ר הראש"ל הגרש"מ עמאר שליט"א הרב הראשי לישראל	דינים ומנהגים לחנוכה
יט	הרה"ג רבי שניאור ז. רווח רב איזורי במ.א. גזר ויו"ר המכון למצוות התלויות בארץ	שו"ת בעניין נגיעות במזון
ל	הרה"ג רבי שניאור ז. רווח רב איזורי במ.א. גזר ויו"ר המכון למצוות התלויות בארץ	מכתב נוסף ומסכם בעניין זריעת גידולי חיפוי בכרם יין
לב	הרה"ג רבי אליהו ראש חוקר תורני ראשי ומנהל תחום פסיקה הלכתית של המכון	בעניין ברכה על שמן זית
לו	הרב מישאל חיימוב	בעניין כס פלפלי
לט	מדור שו"ת – שאלות שנשאלו בבית ההוראה שע"י המכון למצוות	מדורים:

- מאמר מערכת -

להשכיחם תורתך

מהי תרבות יון? תרבות יון איננה בהכרח כפירה בבורא עולם, אלא הפרדה בין ענייני החומר לענייני הרוח.

וזהו מ"ש אין לכם חלק באלקי ישראל לא שכופרים בו רק שאין חלק. וזהו להעבירם מ"חוקי" רצונך – מה שאין בו "טעם" (תרתני משמע) אלא הוא חוק ו"רצונך".

וזהו מה שגזרו על שבת, שמסמלת את התכלית הרוחנית של ששת ימי המעשה הגשמיים. ואילו אצל אנשים גשמיים יש לעולם החומר מקום ותכלית בפני עצמו.

וכן עניין המילה, ע"פ דברי הרמב"ן (לך לך יז א) "ויהי ברית בינו ובין זרעו לעולם שיהיו חלק ה' וברצונו ינהיגם לא יהיו תחת ממשלת כוכב ומזל", משום שאנשים גשמיים במהותם מעדיפים להפקיר את מקרה היום יום שלהם למזל ולא להשגחה פרטית התולה את הצלחתם במצבם הרוחני.

וכן עניין החודש, שהרי חזי' דע"י קידוש החודש שהוא עניין רוחני, משתנה הזמנים ומשתנה אף הטבע (כגון לגבי בת ג' שנים ויום אחד שאם נמלכין ב"ד לעברו בתוליה חוזרין (ירושלמי כתובות).

ויתכן דזהו עניין "להשכיחם תורתך" ע"פ הא דאי' עד שיתפלל אדם שיכנסו ד"ת לתוך כריסו יתפלל שלא יכנסו מאכל ומשקה, היינו שהשקיעות בעולם החומר משכחת התורה ואין התורה והחומריות דרים בכפיפה אחת.

דומה שעל עניין זה ממש הוזהרנו (יומא לט, א) ולא תטמאו בהם ונטמאתם במ
אל תקרי ונטמאתם אלא ונטמטם!! – הטמטום, פירוש, להיות אטום
למשמעות ולתכלית הרוחנית שלנו כאן בעולם הגשמי. ועל כן תיתי לי' ברכת
יישר כח מיוחדת להרה"ג רבי שניאור רווח שליט"א יו"ר המכון, על שמכתת גופו
לכל קצוות תבל כדי לזכות את ישראל במניעת אכילת חרקים האסורים מן
התורה ומטמטמים נפשו של האדם. בגיליון זה נחשף לתופעת טבע מדהימה
בעולם הטפילים בדגים, טפיל *Cymothoa exigua* – אוכל הלשון, והדרך כיצד
להימנע מלעבור על איסור באכילת דגים הנגועים בטפיל הזה.

יה"ר שנזכה ונראה בקרוב בימנו תשועה גדולה כהיום הזה, ניסים ונפלאות,
בבניין בית המקדש וחידוש הדלקת מנורת המאור המסמלת את השראת
השכינה בתוכנו, ונזכה לגאולה שלמה בב"א.

בברכה

העורך

מידע הלכתי

טפיל *Cymothoa exigua*

– "אוכל הלשון" - בדגי הים:

כמה שאנו חושבים שאנו מכירים את העולם הדממה המופלא שיצר הקב"ה בעולמו, מתברר שככל שחופרים יותר הנעלם גדול יותר.

בעולם הטפילים ידועים ומפורסמים הרבה מהסוגים שכל מטרם זה בד"כ להיטפל אל הדג ולמצוץ את מזונו. אולם יש טפיל אחד ויחיד הידוע נכון להיום שהוא מחליף איבר מאיבריו של הדג והוא הנקרא *Cymothoa exigua* ומכונה אוכל הלשון.

טפיל זה הוא ממחלקת הסרטנאים. מסדרה: Isopoda. ממשפחת: Cymothoidae. טפיל זה נטפל אל הדג ונכנס דרך הזימים אל פה הדג ויושב לו על הלשון כאשר הוא מוצץ את הדם מן העורק הראשי המוביל את הדם אל הלשון עד אשר האיבר של הלשון מתנוון, ואז הטפיל יושב על בדל השורש ומחליף בפועל את הלשון. למעשה הדג ממשיך את חייו עם הטפיל שבתוכו.

בעבר היה ידוע על טפיל זה בעיקר בחופי קליפורניה, אולם בשנים האחרונות יש מידע על טפיל זה גם בחופי אוסטרליה, לונדון, ספרד, איטליה וקרואטיה.

הדגים העיקריים שיש מידע לגביהם שהטפיל נמצא בהם, הם דגי אקונוס, ודגי פרידה.

בשנה האחרונה, הובאו לארץ דגים שלימים מהים שלחופי מרוקו, וככלל חופי מרוקו נחשבים כנקיים יותר הן מבחינת טפילים חיצוניים והן מתולעי אניסאקיס, ועל כן בד"כ תוצרת מרוקו מאושרת על ידינו כנקיים מטפילים. אולם

כנראה שעם נדידת הטפיל בין הימות השונות בעולם, הוא הגיע גם לחופי מרוקו, ונטפל שם אל דגי הפרידה שנמצאים שם. עם בדיקת הדגים ממדינה זו, נבדקו 60 דגים ונמצאו 5 דגים עם טפיל זה על הלשון.

ועל כן חובה, לנקות היטב את חלל הפה של דגי פרידה אלו, או לחילופין להסיר את הראש לחלוטין – זאת גם בדגים עם חותם כשרות שהדג נקי ללא תולעים!

- תמונות של הדג והטפיל בגב החוברת -

בברכה

שניאור ז. רווח

מו"ר הגאון רבי שלמה משה עמאר שליט"א
הראשון לציון והרב הראשי לישראל

דינים ומנהגים לחנוכה

מאי חנוכה...

א. בכ"ה בכסלו (מתחילין) שמונת ימי חנוכה ואסורים בהספד ותענית. אבל מותרים בעשיית מלאכה, ונוהגות הנשים שלא לעשות מלאכה בעוד שהנרות דולקות, ויש מי שאומר שאין להקל להם¹.

והדלקת הנרות מצוה מד"ס כקריאת המגילה². ומ"ש דאסורים הספד ותענית, לקמן³ מבואר, דמותר להתענות לפניהם ולאחריהם. וברמב"ם⁴ כ' דה"ה דמותר לספוד לפניהם ולאחריהם⁵. ויש מהאחרונים שהחמירו בתענית לפני חנוכה⁶.

וכ' המשנה ברורה⁷ דאבלות לכו"ע נוהג בחנוכה, ואונן פטור מנר חנוכה וכ' בא"ר דאשתו תדליק. ונחלקו הפוסקים אם יענה אמן⁸. ואם אין אשתו עמו והוא לבד בבית ידליק בלי ברכה, הבן א"ח כ' דידליק בלי ברכה, ואם אפשר בשליח עדיף ונכון.

והנתיבי עם ז"ל כ' דהבן א"ח לא פירש אם השליח יברך או לאו, וכ' ונראה דאם יש לו אשה אזי השליח מברך שהיא בת חיובא, ואם אין לו אשה בודאי דלא יברך דלא עדיף מגברא דאתי מחמתיה. וזה פשוט ע"כ⁹. ולענין לגזור תענית ציבור בערב חנוכה נחלקו האחרונים¹⁰, וכן נחלקו במי שרוצה להתענות ערב חנוכה תמורת ערב ר"ח טבת, די"א דיקדים ליום כ"ג בכסלו, וכמ"ש הברכ"י¹¹ בשם תשובת מהר"י דין ז"ל וגם דבלא"ה הוא מוקדם¹².

¹ מרן בשו"ע סימן ער"ת ס"א.

² רמב"ם פ"ג מה' חנוכה ה"ג.

³ שו"ע סי' תרפ"ו ס"א.

⁴ פי"א מה' אבל.

⁵ ב"י שם וכה"ח שם אות ב'.

⁶ ב"ח והובא בכנה"ג, וכ"ד הפר"ח ועוד כה"ח שם אות ג' וע"ש.

⁷ סוסי ער"ת.

⁸ עיין יו"ד סי' שמ"א.

⁹ ועיין כה"ח שם אות כ'.

¹⁰ וכמ"ש בכה"ח שם אות ד'.

¹¹ סימן תר"ע אות ג'.

¹² ועיין עוד שם באות ו' ז' בכה"ח.

ומ"ש מרן דהנשים נוהגות שלא לעשו מלאכה בעוד הנרות דולקות, הנה הטור כתב די ש מקומות שנוהגות איסור בכל היום, ואין להקל להם. והב"י כ' דאינו מוכרח (ד"ל דכיון שאין בו צד סרך איסור לית לן ביה), וכ"כ המשנה ברורה¹³ בשם השלטי גבורים, ושכן הסכים החכם צבי, די ש למחות בידי הנוהגים איסור מלאכה כל היום משום דבטלה מביאה לידי שעמום. ועיין בכה"ח¹⁴ שכתב כן גם בשם הפר"ח, וכ' שם די"ח ע"ז והאריך והסיק דא"א לבטלן ממנהגן דכמה בטיילי איכא בשוקא¹⁵. וכתב הכה"ח בשם המועד לכל חי¹⁶ שטוב להזהיר לנשים שלא יכבסו ביום א' ואחרון דחנוכה וכ"ש בר"ח וכן שלא לעשות מעשה מחט ושאר מלאכות כיוצ"ב, וכ"כ הבן א"ח¹⁷ שטוב להיזהר בזה, ולנשים שזו פרנסתם אין להחמיר. וסיים הכה"ח שם דכ"ז לנשים אבל לנשים אין שייכות בזה¹⁸. וכן ראיתי להרב ברית כהונה ז"ל¹⁹ שכ' דכן המנהג בג'רבה שלא עושות מלאכה ביום א' וח' דחנוכה. ובסו"ד כתב ונראה דגם לנוהגים כן מותר לעשות צרכי הבית כמו כבוס וכיוצ"ב שאינו לשם מלאכה ואין להחמיר בו עכ"ל. (וצ"ע דלא הזכיר דברי המל"ח והבן א"ח שממנו נר' היפך מזה). והמנהג הנפוץ בינינו כיום שנמנעים רק בשעת הדלקת הנרות.

ויש נשים שיש להם קבלה שאם אירע סכנה לאיזה אשה, תדור נדר לעשות מלאכה יום או יומים בחנוכה ותנצל²⁰

ב. אין הולכים לבית הקברות ביום יארציט בחנוכה, וילכו קודם חנוכה, ומותר להשתטח על קברות הצדיקים גם בתוך ימי חנוכה²¹.

הדלקת נרות חנוכה

ג. צריך ליזהר מאד בהדלקת נר חנוכה, ואפילו עני המתפרנס מן הצדקה שואל או מוכר כסותו ולוקח שמן להדליק²².

ובגמ' שבת²³ אמרו הרגיל מבנר הווין ליה בניס ת"ח, ופירש"י דכתיב נר מצוה והתורה אור, ע"י נר מצוה דשבת וחנוכה בא אור דתורה.

¹³ אות ה'.

¹⁴ אות ח' שם.

¹⁵ שיי"ג אות א', ועיין בנתיבי עם שם שג"כ העלה כן.

¹⁶ סי' כ"ז.

¹⁷ פ' וישב אות כ"א.

¹⁸ ב"ח ט"ז ופר"ח.

¹⁹ עמוד ס' אות י"א.

²⁰ בן א"ח שם, כה"ח שם אות י'.

²¹ בן א"ח פ' וישב אות כ"ב, כה"ח אות כ"ג.

²² מרן בשו"ע, תרע"א ס"א.

ד. בלילה הראשון מדליק נר אחד, מכאן ואילך מוסיף והולך נר א' בכל לילה עד בדלילה האחרון יהיו שמונה ואפילו אם יהיו בני הבית רבים לא ידליקו יותר.²⁴

שיעור ההדלקה

ה. צריך ליתן שמן שיעור שידלק חצי שעה.

ואם נתן בה יותר יכול לכבותה אחר זה הזמן, וכן יכול להשתמש לאורה לאחר הזמן הזה²⁵ ואם עבר והדליק כשהיה שמן פחות מהשיעור, יכבנה ויתן שמן הראוי ויחזור וידליק בלי ברכה.²⁶ דהדלקה עושה מצוה²⁷.

ואפי' אם הדליק מאוחר (אחר שכלתה רגל מן השוק) ג"כ בעינן כשיעור חצי שעה²⁸. ומי שאין לו שמן שיעור חצי שעה ידליק בלי ברכה²⁹. ומיהו אם יש לו שיעור לנר אחד שהוא מעיקר הדין, יברך³⁰.

ומ"ש מרן דאחר חצי שעה יכול ליהנות לאורה, הרש"ל מחמיר בזה, וכ' דיכול לכבותה, אבל אין להקל ליהנות ממנה בעודה דלוקה. והב"ח מחמיר אפי' שלא לכבות³¹. גם הפר"ח החמיר כהב"ח, וכד' השו"ג. והא"ר³² כ' דטוב שיתנה בפירוש שאינו מקצה אלא כשיעור מצוה, ואז יכול לכבותה אחר חצי שעה³³.

בערב שבת שמדליקים מבעו"י צריך לתת שמן שיעור שידליק חצי שעה אחר צאת הכוכבים³⁴. ואם אין לו שמן עכ"פ יתן שמן כהנ"ל בנר הנוסף שעליו מברך³⁵.

²³ כ"ג ע"ב.

²⁴ מרן תרע"א ס"ב. וזה כפי' התוס' בשבת כ"א ע"ב במהדרין מן המהדרין וכ"כ הטור, והרמ"א שם הביא את ד' הרמב"ם, והט"ז סק"א כ' דזה חידוש שהספרדים נוהגים בזה כהתוס', והאשכנזים כהרמב"ם, וכבר השיגו עליו דהרמב"ם עצמו כתב שמנהגו כהנ"ל בפ"ד דחנוכה, ועיין כה"ח אות ו'.

²⁵ מדברי מרן בשו"ע סי' תרע"ב ס"ב. והמ"א סק"ב דייק מדברי מרן שם, דאם הדליק אחר שקיעת החמה א"צ לתת שמן כ"כ, וכ"כ הפר"ח, אלא שכתב דבזה"ז דהיכר הוא לבני הבית לעולם בעינן השיעור הידוע, ואעפ"י שיש מקילין גם בזה"ז העלו האחרונים דהעיקר כהפר"ח, וכ"כ הא"א שכן המנהג.

²⁶ ח"א כלל קנ"ד אות כ"א.

²⁷ כמ"ש בס"י תרע"ה ס"ב.

²⁸ א"א ומשנה ברורה אות ה', כה"ח סי' תרע"ב אות ט"ז.

²⁹ א"א אות ו', וביאוה"ל.

³⁰ כה"ח שם אות ט"ב, וסי' תרע"א אות ו'.

³¹ והביאם המ"א סק"ד.

³² אות ב'.

³³ כה"ח אות כ"א.

³⁴ א"א אות ב'ף מאמ"ר אות ב', מחה"ש סק"ב ח"א שם.

³⁵ כה"ח סי' תרע"ט אות ו'.

ו. ומי שאין לו שמן הרבה, יתן באחד כשיעור והנותר יחלק בשאר הנרות של ההידור.³⁶

ואם אין לו שמן לכל ח' ימי חנוכה אלא כשיעור לילה א'. לא יחלק אותו לח' ימים בשביל פרסום הנס, אלא ידליק לילה א' כראוי.³⁷

ואם היה לו שמן לנר אחד בלבד ואחר שברך והדליק הזדמן לו עוד שמן לנרות ההידור, אין לברך פעם אחרת.³⁸

ז. אם אינו יכול להשיג שמן זית בשביל כל הנרות של ההידור, טוב שידליק בשעוה כדי להיות מהמהדרין מן המהדרין ועדיף מאשר שידליק בשמן זית נר אחד בכל לילה.³⁹

[ונראה דה"ה בשאר נרות נמי דינא הכי].

שמנים ופתילות לחנוכה.

ח. כל השמנים והפתילות כשרים לנר חנוכה, ואע"פ שאין נמשכים אחר הפתילה. ואין האור נתלה יפה באותם הפתילות.⁴⁰

וכ' הרמ"א⁴¹, ומיהו שמן זית מצוה מן המובחר⁴². ואם אין שמן זית מצוה בשמנים שאורן דך ונקי, ונוהגים במדינות אלו להדליק בנר שעוה כי אורן צלול כמו שמן. ומי שלא הדיגה ידו לקנות שמן זית לכל הנרות, ידליק בלילה א' ובכל הלילות הנרות הנוספים בזמן זית, ושאר הנרות בשאר השמנים⁴³. ומצוה מן המובחר ליקח פתילה מצמר גפן או חוטי פשתן.⁴⁴

ט. אין להדליק קצת נרות משעוה וקצתם משמן כי יאמרו שני אנשים הדליקו ואין כאן הידור.⁴⁵

והברכ"י פקפק בזה, ומ"מ לכתחילה טוב ליזהר בזה משום נוי מצוה⁴⁶.

הדלקה עושה מצוה

³⁶ מ"א סי' תרע"א סק"א, וא"ד וי"א וז"א, ומ"ב אות ו'.

³⁷ שדה הארץ ח"ג סי' ל"ד ול"ה, כה"ח סי' תער"א אות ח'.

³⁸ פרי הארץ ח"ג סי' מ"ב, ברכ"י אות ג', שע"ת אות ב' כה"ח אות י"א שם.

³⁹ ח"א כלל קנ"ד אות כ"ד, כה"ח תרע"א אות כ'.

⁴⁰ מרן סי' תרע"ג ס"א.

⁴¹ בהג"ה שם.

⁴² מרדכי וכל בו מהרי"ל.

⁴³ שב"י ח"א סימן ל"א, י"א בהגב"י, כה"ח אות י"ד.

⁴⁴ ח"א, קיצור שו"ש סי' קל"ט אות ד'. מ"ב אות ב', כה"ח אות ד'.

⁴⁵ תשו' שע"א סי' ט"ט.

⁴⁶ כה"ח אות כ"א ע"ש.

י. הדלקה עושה מצוה, לפיכך אם כבתה קודם שעבר זמנה אינו זקוק לה.

ואפילו כבתה בע"ש קודם קבלת שבת שעדיין הוא מבעו"י אינו זקוק לה⁴⁷, דמיד שהדליק תיכף קיים המצוה שלא תיקנו זכר לנס אלא להדליק⁴⁸. וה"ה אם בא לתקנה אחר ההדלקה וכיבה אותה בשוגג אינו זקוק לה⁴⁹.

ולא יסלק ידו מהנר (אחר הברכה) עד שידליק רוב הפתילה היוצא השמן דהדלקה עושה מצוה⁵⁰. ומ"ש כבתה אינו זקוק לה, היינו דוקא שהדליקה במקום שיכולה לעמוד, אבל אם הדליקה בפני רוח הואיל ואינה יכולה לעמוד בפני הרוח הרי הוא כמו שלא נתן שמן כשיעור ויחזור וידליק⁵¹.

יא. אם כבתה במזיד פשיטא דיחזור להדליק. אך גם בזה לא יברך⁵².

וכן אם רואה שהאור לא נאחז בפתילה אינו יוצא בהדלקה זו, ויחזור להדליק⁵³. ובכה"ג אם רוצה לזכות במצוה שלימה יחזור להדליק גם כשאינו מחוייב, (ולא יברך)⁵⁴. וכ"ש בכבתה בע"ש מבעו"י דאע"ג דיצא יד"ח משום שזהו זמן הדלקתה וכבר קיים המצוה בהדלקה, מ"מ אם יש שהות ביום, ודאי דנכון להחמיר ולהדליק שנית בלא ברכה, דלד' הרש"ל והט"ז חייב מדינא לחזור ולהדליק בכה"ג, ואם כבר קיבל שבת יאמר לחבירו להדליק⁵⁵.

יב. אם הדליקה למעלה מעשרים אמה דלא יצא, אם לקחה כשהיא דלוקה והניחה למטה מעשרים אמה לא יצא, דהדלקה עושה מצוה⁵⁶.

וצריך לכבותה ולחזור להדליקה אחר שיניחנה במקום הראוי. ודעת הפר"ח שצריך לחזור ולברך, וכ' הכה"ח⁵⁷ דהיינו דוקא כשהסיח דעתו מהדלקה ראשונה, אבל אם מיד שהדליק נודע לו שהדליק בפיסול קודם שהסיח דעתו א"צ לחזור ולברך, וע"ש. וצ"ע ממ"ש הכה"ח גופי⁵⁸ בהניחה במקום שיש בו רוח ואינה יכולה לעמוד בו דחייב להדליק שנית, וד' הפר"ח דיברך שנית והכנה"ג חולק וס"ל דלא יברך וכן מסקנת הכה"ח שם דק"ל סב"ל, ולכאורה זה אותו ענין, וכאן נראה שמסכים להפר"ח שיחזור לברך. וצ"ע לדינא.

⁴⁷ מרן סי' תרע"ג ס"ב.

⁴⁸ לבוש ס"א, כה"ח שם אות ב"ן.

⁴⁹ מרן שם.

⁵⁰ מהר"י ברונא סי' ט"ל, כה"ח אות ג"ן.

⁵¹ שה"ג על הרי"ף פ' במה מדליקין, ב"ח סי' תער"ב, והפר"ח שם כ' דיברך על ההדלקה השניה. ומיהו הכנה"ג כ' דלא יברך וכן עיקר דסב"ל כה"ח אות ד"ן.

⁵² א"א אות י"ב.

⁵³ מ"ב שם, וכה"ח אות ה"ן.

⁵⁴ ב"ח, א"ד, ח"א, כה"ח אות נ"ו.

⁵⁵ כה"ח אות ז"ן.

⁵⁶ ב"י בשם תוספות, הרמ"א בהגה' לסי' תרע"א ס"ו.

⁵⁷ אות ג"ן.

⁵⁸ בסי' תער"ג אות ד"ן.

מקום הנחתה

ג. נר חנוכה מניחו על הפתח הסמוך לרשות הרבים מבחוץ.

ואם הבית פתוח לרה"ר מניחו על פתחו. ואם יש חצר לפני הבית מניחו על פתח החצר.⁵⁹ ואם היה דר בעלייה שאין לו פתח פתוח לרה"ר, מניחו בחלון הסמוך לרה"ר.⁶⁰ וכ' בב"י דהכא מייירי כשהעלייה פתוחה לבית דהשתא אם יניח על פתח הבית או פתח החדר לא מינכרא מילתא דמשום עלייה הוא, ולפיכך מניחה בחלון הסמוך לרה"ר.

וע"כ בית קרקעי שפתחו פתוח לרה"ר, יניח נר חנוכה בפתח הבית, ואם יש חצר לפני הבית יניח פתח החצר הסמוך לרה"ר, וינחנו בטפח הסמוך לפתח משמאל כדי שתהא מזוזה מימין ונר חנוכה משמאל.⁶¹ והטעם, כדי שיהיה ניכר שבעה"ב הניחו שם, כמ"ש רש"י בשבת כ"ב. ואין חילוק בזה בין פתח הבית לפתח החצר.⁶²

ובשאלת דרב אחאי ז"ל כ', מזוזה מימין ונר חנוכה משמאל ובעה"ב בטלית מצויצת עובר בניהם לקיים החוט המשולש לא במהרה ינתק. פי' חוט הציצית שעובר ביניהם.⁶³ ואם אין שם מזוזה יניחו בצד ימין.⁶⁴

ואולם רוב הבתים היום, הם בתי קומות משותפים והכניסה הראשית של החצר והבית משותפים והכניסה הראשית של החצר והבית משותפים לכולם, ולכל אחד כניסה נפרדת כשהפתח פתוח לחדר המדרגות הפנימי כידוע.

ויש לזה הדין שכתב מרן ז"ל ואם היה דר בעליה וכו', מניחו בחלון הפתוח לרה"ר וכנ"ל, וה"נ יש להניחו בחלון הפתוח לרה"ר, או במרפסת הפתוחה לרה"ר לפני חלונות הזכוכית של המרפסת או בתוך תיבות הזכוכית המיוחדות לזה. (וכמו שנהגו רבים בזמנינו). ומיהו אם החלון גבוה מקרקע רה"ר יותר מעשרים אמה, שאז אין היכר לבני רשות הרבים, טוב יותר להניח את נרות החנוכה בפתח ביתו כהנ"ל.⁶⁵

יד. בבית הכנסת מניח החנוכה של הנרות בכותל דרום,⁶⁶ זכר למנורה שהיתה בדרום⁶⁷ ומסדרן ממזרח למערב.⁶⁸

⁵⁹ מרן סי' תרע"א ס"ה. והוא ברייתא בשבת כ"א, ופירש"י שם משום פירסומי ניסא, ודברי מרן כאן הם כשיטת התוס' שם, אבל לרש"י מניחו על פתח הבית הסמוך לחצר, וכן הוא דעת הר"ן. שם.

⁶¹ כמ"ש מרן סי' תרע"א סעיף ז'.

⁶² רש"י שם, כה"ח אות נ"ו.

⁶³ ת' מהרי"ל סי' מ' וא"ר, כה"ח אות ח"ן.

⁶⁴ מרן שם.

⁶⁵ ח"א כלל קנ"ד אות ט"ז, כה"ח אות ט"ל, וכן פירש הכה"ח באות מ"ח כדברי הפרי חדש וכיע"ש.

⁶⁶ מרן תרע"א ס"ז.

⁶⁷ טור.

והב"י כ' בשם תה"ד דיש מקומות שמסדרים בין מזרח למערב, ויש מקומות שמסדרים בין צפון לדרום, ובסוף כ' הב"י שם דהמנהג פשוט לקובעם בדרום ונמצאו מסודרים בין מזרח למערב, וכ' הד"מ שם אות ז' שכן המנהג בגלילותינו עכ"ל. והמג"א כ' דהנוהגים לסדרם בין צפון לדרום יש להם ע"מ לסמוך ואין לשנות מנהגם. ועיין בכה"ח⁶⁸ שכתב, דמנהג הספרדים המדליק בבית הכנסת עומד כנגד המנורה ופניו לדרום, ומדליק דרך ימין ממזרח למערב.

ט"ב. מניחו למעלה משלושה טפחים, ומצוה להניחו למטה מעשרה טפחים. ואם הניחו למעלה מ"ט יצא⁷⁰.

וכתב הב"י, הטעם, דכל למטה משלושה כמונח בארץ דמי, ואין פרסומי ניסא, ובדיעבד אם הדליק למטה מג"ט יצא⁷¹. ומשמע דגם בבית הכנסת מצוה בפחות מעשרה טפחים, ומ"מ המנהג שבבב"ל מניחים במקום גבוה⁷², וכן ראיתי נוהגים למעשה בבתי כנסיות בימינו.

זמן ההדלקה

ט"ז. אין מדליקין נר חנוכה קודם שתשקע החמה, אלא עם סוף שקיעת החמה, לא מאחרים ולא מקדימים⁷³ והיינו צאת הכוכבים⁷⁴. ואין להדליק בבין השמשות⁷⁵.

ואם הוא מסופק אם כבר הגיע צה"כ מוטב למהר קצת מלאחר⁷⁶. והאחרונים דנו אם להקדים ערבית בתדיר קודם, או להקדים את ההדלקה מחשש שיעבור זמן ההדלקה, דמדינא דגמרא הוא רק כחצי שעה. ועיין בכה"ח⁷⁷ שסיכם שהכל לפי הענין, שאם יש חשש שיעבור זמנה אם יתפלל קודם תפלת ערבית ידליק קודם, ואם לאו, יתפלל קודם, דתדיר קודם. ובפרט בזה"ז שמדליקין בפנים ואין היכר לרה"ר כמ"ש בסימן הקודם, וא"כ אפילו נתעכב איזה זמן מעט נראה דאין קפידה כ"כ ודו"ק עכ"ל.

⁶⁸ הרמ"א בהגה' שם.

⁶⁹ סוף אות ס'.

⁷⁰ מרן סימן תרע"א ס"ו.

⁷¹ פרי"ח, א"א, מ"ב, כה"ח אות ו'. והשע"ת אות ח' והכה"ח אות מ"ו כ' דמדברי האר"י ז"ל נראה דהטוב הוא למעלה משלושה, ודקדק כן מהשומר אמונים שהובא במחבר"ר אות ג', ושע"ת שם דכתבו דהעושה כהטור ברקת יש לו על מה לסמוך, ולא כתב שיש בזה מצוה יותר, וע"ש.

⁷² א"א תרע"ה אות מ"ט.

⁷³ מרן סי' תער"ב ס"א.

⁷⁴ וכמ"ש בסימן תקס"ב, ב"ח, שכנה"ג בהגה"ט אות א', מ"א סק"א, א"ר אות א', מאמר"ר אות א', ח"א כלל קנ"ד אות י"ח, דה"ח אות א', בן איש חי פ' וישב אות ז'.

⁷⁵ א"א ותו' חיים על ח"א שם.

⁷⁶ ח"א שם כה"ח אות ב'.

⁷⁷ ח אות ה'.

וע"כ הטוב ביותר שיקבעו זמן לתפילת ערבית (בימי חנוכה) מיד עם שקיעת החמה ותיכף אחר התפילה ימהרו לביתם להדליק את נרות החנוכה. ויהיו זריזים להכין את השמן והנרות לפני התפילה כדי שלא יתעכבו בעת ההדלקה, והש"ץ ידליק בביכ"נ מבעוד יום⁷⁸. ויזהירו לצבור שיחזרו לקרוא ק"ש אחר צאת הכוכבים, ושמעתי שכן מורה ובא מרן הראש"ל נר"ו.

יז. בע"ש מדליקין נר חנוכה תחילה ואח"כ נר שבת⁷⁹.

ומ"מ לא ידליק רק אחר פלג המנחה, (שהוא שעה ורבע קודם הלילה). וכ' הפר"ח, דאם הדליק לפני פלג המנחה לא קיים מצות חנוכה והווי ברכותיו לבטלה. וכ' הדה"ח⁸⁰ דאם הדליק קודם פלג המנחה צריך לכבותה ולהדליקה קודם ביה"ש ולברך עליהם⁸¹. והטעם פשוט, דמפלג המנחה ולמעלה הוי זמנה בשעת הדחק וכמ"ש מרן⁸². ובע"ש כיון דאי אפשר להדליק אח"כ אין לך שעת הדחק יותר מזה, משא"כ לפני פלג המנחה דלאו זמנה הוא כלל. אלא דמ"ש הכה"ח בשם הדה"ח דיחזור לברך צ"ע⁸³.

יח. גם בערב שבת יתפלל מנחה תחילה ואח"כ ידליק.

שלא יהיה כתרתי דסתרי⁸⁴. וכ"כ הברכ"י⁸⁵ בשם מהר"ש אבוהב⁸⁶ דנר חנוכה הוא זכר לנס שנעשה במנורה הנדלקת אחר התמיד של בין הערביים, וע"כ יש להקדים מנחה שהיא נגד תמיד לבין הערביים, והובא בשע"ת וכ"כ המל"ח ובן א"ח⁸⁷. ובקיצור של"ה כ' דאין לבטל משום זה תפילה בציבור, אלא אם לא אפשר ידליק קודם תפילת מנחה⁸⁸.

יט. במוצאי שבת מדליקין נר חנוכה בביכ"נ קודם הבדלה⁸⁹.

ועיין בכה"ח⁹⁰ שהביא דיש חולקים ונהרא נהרא ופשטיה וכמ"ש הברכ"י. ובסוף כ' דמנהג ירושלים להקדים בביתו את ההבדלה וכ"כ הבן א"ח⁹¹ שזו הדרך הנכונה ביותר.

⁷⁸ וכמ"ש בכה"ח אות ז', דכיון דאי אפשר דמי כע"ש לכל אדם, בי"ח ושכנה"ג.

⁷⁹ מרן בסי' תרע"ט ס"א. וכן העלה הברכ"י דכן עיקר ושכן הסכים הרדב"ז בתשובה, והאריך בזה, וכ' דיש גם טעם על דרך האמת להקדים נר חנוכה ואח"כ של שבת דמעלין בקדש, וכן ראוי לנהוג עכ"ל ועיין בכה"ח שהאריך בזה עוד שם אות א'.

⁸⁰ אות א'.

⁸¹ כה"ח אות ה' שם.

⁸² בסי' תער"ב ס"א.

⁸³ ועיין כה"ח בסי' תער"ב אות י"ב, ומ"ש לעיל אות י"ג שו"ע.

⁸⁴ א"א אות יוד'.

⁸⁵ סי' תרע"ט אות ב'.

⁸⁶ בתשו' כ"י.

⁸⁷ וישב אות כ'.

⁸⁸ תרע"א אות ע"ט.

⁸⁹ מרן סי' תרפ"א ס"ב.

⁹⁰ שם אות ד'.

ג. מדליקין בבית הכנסת משום פרסומי ניסא⁹².

והב"י כ' דנראה דתיקנו מפני האורחים שאין להם בית להדליק בו, וכמו שתיקנו קידוש בביכ"נ וכ"כ הכל בו, ער"כ טעם אחר כדי לפרסם הנס בפני כל העם ולסדר הברכות לפנייהם שיש בזה קידוש שמו יתברך שמברכים אותו במקהלות, גם הריב"ש כ' שהוא מנהג ותיקין ומשום פרסומי ניסא כיון שאין יכולים עתה להדליק מפתח הבית וכו' כיע"ש. והבה"ט והשע"ת⁹³ כ' בשם החכם צבי⁹⁴ שתמה על מרן המחבר שבהלכות ר"ח פסק כהרמב"ם דאין מברכים על הלל דר"ח שהוא רק ממנהג, וכתב שכן המנהג בא"י וסביבותיה, ואין פסק כאן לברך על מנהג הדלקת נ"ח בביכ"נ. ובתשובה הארכתי בזה בע"ה, והעולה הוא, דמרן ס"ל דהמנהג הוא להדליק ולברך בבית הכנסת שע"י הברכה במקהלות יש קידוש שמו יתברך, וכמ"ש בכל בו, וע"כ גם במקום שמדליקים על פתח הבית מבחוץ שיש פרסום הנס מ"מ נהגו להדליק בביהכ"נ דיש בזה ענין מיוחד לברך ה' במקהלות, ודלא כמשמעות הריב"ש דרק משום שא"א להדליק בחוץ תיקנו להדליק בביכ"נ משום פרסומי ניסא, שע"כ לדעתו מברכים ע"ז רק מכח אותו הטעם שמברכים על הלל בר"ח, שלפי הכל בו אינו כן, דהמנהג הוא על עצם הברכה וכנגד המנהג לא אומרים אפי' סב"ל וכידוע, ואולי בזה מכוונים דברי מרן בשו"ע שכתב "ומדליקין ומברכין משום פרסומי ניסא", כלומר שבעצם הברכה יש פרסום הנס וכנ"ל. ואפשר שזהו טעמו של המור וקציעא⁹⁵ שאם אין עשרה בביכ"נ בשעת ההדלקה וא"י להמתין כגון בערב שבת, ידליקו בלי ברכה, ופליגא ע"ד המ"א⁹⁶ דס"ל שיכול להדליק ולברך כיון שיש פרסומי ניסא כשבאים אח"כ לביכ"נ. והמשנה ברורה בביאורה"ל שם כ', דהרוצה לברך יש לו על מי לסמוך, אך יעויין בכה"ח⁹⁷ שכ' דאין לסמוך ע"ז, דק"ל סב"ל אפי' כנגד הרוב, וכפ' שם⁹⁸. וכ' שכ"כ גם המועד לכל חי⁹⁹. ולכאורה צ"ל טעמו דהמו"ק ז"ל בזה, משום שסו"ס יש פרסום הנס אח"כ כשבאים, ולפי מ"ש אתי שפיר דהתקנה והמנהג הוא שידליקו ויברכו במקהלות לקדש ש"ש ברבים, וע"כ כשאין עשרה בעת ההדלקה אין לברך דחסר עיקר התקנה והמנהג.

כא. אין אדם יוצא בנרות של בית הכנסת, וצריך לחזור ולהדליק בביתו¹⁰⁰.

ופשוט דאפילו בש"ץ עצמו שבירך ולהדליק בביה"כ צריך לחזור ולהדליק ביתו בברכה.

⁹¹ פ' וילך אות כ"א.

⁹² מרן סי' תרע"א ס"ז.

⁹³ אות י'.

⁹⁴ סי' פ"ח.

⁹⁵ שהובא בשע"ת או"י בביאורה"ל ד"ה ויש נוהגין.

⁹⁶ שם סק"י, וז"א כלל קנ"ד אות י"ז.

⁹⁷ אות ע"ח.

⁹⁸ באות ע"ב.

⁹⁹ סי' כ"ז אות ל"ג.

¹⁰⁰ ריב"ש סי' קי"א, הרמ"א בהגה' שם.

וכשחל א' דחנוכה בשבת, אין לברך שהחיינו בהדלקת הנרות חנוכה בביכ"נ משום שכל הקהל כבר בירכו שהחיינו בביתם¹⁰¹.

כב. במסכת שבת¹⁰² אמרו מאי חנוכה וכו' דתניא בכ"ה בכסלו וכו' ונעשה נס והדליקו בו ח' ימים, לשנה אחרת קבעום ח' ימים טובים בהלל ובהודאה.

וכ' הטור פירוש, לומר בהן הלל ועל הניסים בהודאה.

וכל ח' ימי חנוכה אומר על הניסים בברכת המזון ובתפלה, ואם לא אמר אין מחזירין אותו. ומיהו אם נזכר באותה ברכה כל זמן שלא הזכיר את השם, אפילו נזכר בין אתה להשם חוזר¹⁰³.

וכ' הרמ"א¹⁰⁴, "א כששכח על הניסים בברהמ"ז, כשיגיע להרחמן יאמר הרחמן יעשה לנו נסים ונפלאות כשם שעשית לאבותינו בימים ההם בזמן הזה, בימי מתתיהו וכו'¹⁰⁵.

וכ"ש אם שכח בתפלה די ש לאומרו קודם יהיו לרצון¹⁰⁶, ואם נזכר אחר שסיים הברכה (או אפילו רק שאמר השם) לא יאמר על הנסים קודם שיתחיל הברכה שאחריה, דרק בדברים שמחזירים אותו, הוא דאמרו כן, משא"כ בעל הנסים וכיו"ב שאין מחזירים אותו¹⁰⁷.

¹⁰¹ בן א"ח פ' וישב אות י"א, כה"ח שם אות ע"ה.

¹⁰² כ"א ע"ב.

¹⁰³ מרן סי' תרפ"ב ס"א.

¹⁰⁴ שם בהגה'.

¹⁰⁵ כל בו.

¹⁰⁶ א"ר אות ב' וכן משמע בט"ז סק"ג וכ"כ המאמר"ר אות ג' ומ"ב אות ד', כה"ח אות י"ב.

¹⁰⁷ פר"ח, כה"ח אות יו"ד.

הרה"ג רבי שניאור ז. רווח שליט"א
 רב אזורי במ.א. גזר
 וי"ר המכון למצוות התלויות בארץ

ש"ת בכמה עניינים בדיני חרקים במזון

א. תשובות קצרות על כמה שאלות בהלכות חרקים

ח"י אלול תשס"ט

לכבוד
 הרב אבנר טל שיר נר"ו
 שלום וכוח"ט

כבקשתך הנני להשיב בקיצור נמרץ על שאלותיך:

שאלה: מבואר בפוסקים שפירות, קטניות וירקות המוחזקים בתולעים חייבים בבדיקה. מי הם המוסמכים לקבוע מוחזקות זאת במקום שמצינו מחלוקת הפוסקים לגבי המציאות? אגרונום, חקלאים?

תשובה: המציאות מול העיניים, וע"פ קביעת מומחה ולא אדם רגיל. מומחה הכוונה שיודע לזהות חרקים. וראה בגליון תשובות שדה מס' 85 מש"כ לגבי זיהוי מומחה בתות שדה, וה"ה בנידור"ד.

שאלה: האם הבודק יכול לקבוע מוחזקות על-סמך מספר נסיונות בדיקה שעשה בעצמו?

תשובה: רק באם נחשב כמומחה כנ"ל.

שאלה: מתי ירקות, פירות או קטניות חשיבי מוחזקים לעניין מוחזקות המחייבת בדיקה מעיקרה?

תשובה: מד"ת ברוב נגוע, מדרבנן במיעוט המצוי, ונחלקו האחרונים בהגדרתה. ראה בספרי תולעת שני ח"א פ"ז.

שאלה: מהו המיעוט המצוי המצריך לחשוש לו לכתחילה?
תשובה: כנ"ל. אמנם אין צורך לחשוש להלכה בפחות מ 10 אחוז.

שאלה: האם חזקה זו עשויה להשתנות וכיצד?
תשובה: בהחלט שכן, משתנה מזמן לזמן וממקום למקום.

שאלה: בעניין מחית של פירות או ירקות כגון תמרים, תותים, ריבות, פרילי, פלאפל ושתיה שיש בה פירות, מדוע לא נחשב כמבטל איסור לכתחילה בפירות וירקות המוחזקים כמתולעים?

תשובה: ראה תולעת שני שם פ"ו סט"ו ואילך. ועיקר החילוק בחזקת הנגיעות והאם הוא ודאי או ספק, ודעת הרבה מהפוסקים שאין איסור מבטל כי אם בודאי איסור ולא בספק. וכמו"כ יש לדון להיתר על דבר שדרכו בטחינה ולא כדי לבטל האיסור, ובכל מצב יש להקל לאחר בדיקה קלה בשאר הצירופים הנ"ל והכל מבואר בספרי שם.

שאלה: האם לפני טחינת חומוס לפלאפל צריך לבדוק את החומוס?
תשובה: ראה שם בסט"ז ובהערה 16.

שאלה: האם אפשר לסמוך לאכול או לשתות לכתחילה גם במקום שיש חתיכות פרי וידוע שפירות אלו מוחזקים בתולעים, כגון מיץ תותים, ריבות וכד'?

תשובה: באם לא נימוחו לחלוטין, אסור. ראה תולעת שני ס"ח.

שאלה: פיצוחים, האם כולם מוחזקים כמתולעים? ואם כן האם אפשר לסמוך על בדיקה מדגמית או צריך לפתוח אחד-אחד?

תשובה: באם יש מיעוט המצוי חייב אחד אחד, ולא מהני אפי' בדיקת רוב, וכדברי הרשב"א שהובאו ברמ"א הל' תולעים ס"ט.

שאלה: גרעינים שחורים, פיסטוקים, בוטנים, שקדים, אגוזי קשיו, מהי צורת הבדיקה שלהם? עליי לציין שבבדיקה שערכתי פתחתי כ- 200 גרעינים מצאתי רק 1 שהוא מתולע ו- 3 אכולים.

תשובה: ראה באריכות בערך "אגוזים" בתולעת שני ח"ג [הנד"מ]. ויש בזה הבדל גדול בין מקום למקום ובצורות האריזה כגון קשיו המגיע ממקורו בוואקום שהוא נקי הרבה יותר כאשר הוא מגיע בשאר אריזות. בגרעינים, לכאורה ההגדרה היא לא על פי גרעין יחיד אלא על פי שקית כיון שזה דרך המכירה שלו, וראה שו"ת מנחת שלמה ח"ב ס"ג, וראה בתולעת שני ח"א שם.

שאלה: האם מותר להגיש פיצוחים אלה ולסמוך על בדיקת האוכלים? (גם כשבעל הבית מחמיר לבדוק אחד אחד) אולי אפשר להסתפק בבדיקה מדגמית של בעל-הבית?

תשובה: ראה תולעת שני כרך א' פ"ז ס"כ ודו"ק.

שאלה: קטניות המצויים בינינו – מבואר בספרי הפוסקים שצריך 3 בדיקות. א. סינון. ב. בדיקה אחד אחד. ג. השריה במי-מלח. האם בדיקה זו היא עצה טובה או שהיא חיוב מעיקר הדין לכתחילה?

תשובה: התיאור שכתבת אינו מדויק לגבי כל הקטניות, יש שחייב גם לפתוח ויש שדי בבדיקה חיצונית, אני מגדיר בדיקה של אחד אחד כחובה, ובדיקת הצפה במי מלח כבדיקת בטחון, וראה עוד בתולעת שני כרך א' פ"ז סעי' י"ז.

שאלה: האם יש הבדל בין הבודק בביתו לבין מוסדות גדולים – ישיבות, קייטרינג וכד'?

תשובה: לא, אולם היכא שיש טרחא גדולה מצאנו בפוסקים שהתירו כמה היתרים. ראה כדוגמא תולעת שני ח"א פ"ו סי"ז.

שאלה: מבואר בסימן פ"ה סעיף ח' בשו"ע שעדיף להשתמש בקטניות לאחר יב חודש. האם אפשרות זו טובה גם לימנו דהיינו לקנות קטניות שנארזו לפני שנה (ולסמוך שאם ישנם תולעים הם בתלוש וכל זמן שלא פרשו הם מותרים).

תשובה: מיד לאחר הקטיף יש לסגור את הקטניות באריזה סגורה ולהמתין י"ב חודש ואז מותר. וראה תולעת שני כרך א' פ"ו סעי' ל"ד ואילך.

שאלה: במקום שבישלו בלא בדיקה האם אפשר לסמוך על ספק ספיקא שמא לא היה ואם היה שמא נימוח?

תשובה: הס"ס נמצא ונפסק הלכה למעשה אולם יש בו הרבה תנאים כדי לסמוך עליו. וראה תולעת שני כרך א' פ"ז הערה 21.

שאלה: כיום מצויות אריזות ואקום לקטניות. שמענו שהיצרנים משתמשים בגז החנקן כדי להשמיד את התולעים ואת החרקים. האם זה מבטל איסור לכתחילה?

תשובה: ודאי שלא. אולם על הגז לבד א"א להסתמך כי הם נשאים שלימים ומתים. אלא חובה לסנן ועוד תנאים כדי להתיר את המוצאים ללא בדיקה.

שאלה: האם צריך להיזהר מחלקי התולעים או החרקים הנמצאים באריזות ואקום הנ"ל, או שמא הם נחשבים כעפר?

תשובה: באם הם התפחמו לגמרי הרי דינם כעפר, לגופם של איברים הגם שאין להם דין בריה מ"מ אסורים כדין כל היוצא מן הטמא, וכן הדין בעור התולעים (נשלים). מאידך ההפרשות דינם כפרש ואינם אסורים משום חרקים. וראה תולעת שני כרך א' פ"ו סעי' כ"ד ואילך.

שאלה: תבלינים המצויים בינינו שהם כבר טחונים. האם שייך להחמיר ולבודקם שמא לא נטחנו היטב ושמא התליעו לאחר הטחינה?

תשובה: תלוי בסוג האריזה, ורבים מהתבלינים מקבלים נגיעות לאחר הטחינה אם לא נשמרים כראות.

שאלה: שמענו על אנשים גדולים שלא אכלו מחוץ לביתם. אחת הסיבות הייתה שלא סמכו על כשרות או על בדיקה וכו'. האם נכון גם לאדם מן השורה לנהוג בהנהגה זו כמובן מבלי לעבור על איסור שבין אדם לחברו.

תשובה: כל אחד לפי דרגתו ומעלתו [וכמובן שהכל לפי המקום והזמן, ולעיתים זו אינה חומרא אלא מן הדין], אולם כפי שציינת כבוד החבר, כבוד ההורים, חשוב יותר מהנהגות של חומרא. וד"ל.

בברכה

שניאור ז. רווח

ב. אודות הטפילים בדגים

עיוה"כ תש"ע

לכבוד

הרה"ג רבי **ניסים חיים מדאר** שליט"א
מעיה"ק ירושלים ת"ו.

שלום וברכה וגח"ט!

ראשית ישר כחכם על הברכות, החיזוק והעידוד, ויה"ר שתזכו גם אתם ויפוצו מעיינותיכם חוצה לזכות את כלל ישראל.

לשאלותיך:

א. אינני בקי בכל הכשרויות שנותנות תעודת הכשר על חנויות הדגים בירושלים. אמנם מידיעה אני יכול להגיד לכב' שבחנויות שמשווקות דגים טריים ועומדות תחת כשרות בד"ץ עד"ח ירושלים אפשר לרכוש את הדגים ללא כל חשש כיון שהם רוכשים מבריכות שגם אנו מפקחים על היותם נקיים מטפילים, ואף בתי האריזה המשווקים להם עומדים אף תחת פיקוחינו.

ב. לגבי הדגים הקפואים שכב' ציין. אודות דג הסלמון הנכון ביותר הוא לרכוש תוצרת דגים שמקורם מכלובים ולא אותם הנידוגים בים הפתוח, שאותם הגדלים בכלובים נקיים מכל חשש תולעי "אניסאקיס" גם בבטן וגם בבשר להבדיל מאותם הגדלים בים הפתוח ומצוי בכל דג כמה עשרות תולעים שכאלו. והגם שיש דרך להסירם מכל מקום המלאכה קשה ביותר, ובפרט אם החתיכה משווקת עם העור מצד אחד שאז אין כל אפשרות לנקותה מן התולעים, ועל כן נכון להיום התוצרת שמשווקת ומקורה מנורבגיה ומצ'ילי, הרי שהם מגידול שבכלובים ואין כלל חשש לתולעי "אניסאקיס", אמנם זאת חשוב לדעת שיש לחפש את המילים "ארץ יצור: נורבגיה" וכי"ב, ולא להסתפק בכך שכתוב סלומון נורבגי וכדו', כי לצערי מאז שהתרענו על כך רבו דוברי שקר שהעזו לכתוב 'נורבגי' כאשר באותיות קטנות כתבו שארץ היצור הוא מסין או לחילופין שלא כתבו ארץ הייצור כלל, ומכל מקום גם בסלמון שמקורו מכלובים שבים קיימת "כינת הסלמון" שנטפלת לעור הדג מבחוץ, אמנם היא איננה חודרת מבעד לעור, ועל כן כאשר הדג קפא בשלב מסוים הכינה מתה ואין לה אחיזה כלל אלא מחמת הקרח, או לעיתים שנתחבת ונתפסת בינות לקשקשים, ועל כן לאחר ההפשרה בבית, יש לגרד את העור היטב בכל המקומות, ואת ראש הדג נקות בכל החללים ודי בכך. (הטפיל גודלו כציפורן הזרת ורוחבו קטן מהציפורן, צבעו חום או אפור כהה וניתן לזהותו שאיננו שייך לדג).

ג. לגבי פילה אמנון שמשווק באריזות וואקום ומקורו מסין, נכון לתאריך כתיבת המכתב הוא בחזקת נקי מתולעים וניתן לרוכשו תחת כל כשרות גם אם איננה מקפידה או מציינת שזה נקי מתולעים.

ד. ככלל לצערי כיום אין ייצור כלל של הדגים שיש בהם תולעי אניסאקיס בבשרם תחת פיקוח והסרה מיוחדת של התולעים, להוציא את הייצורים המיוחדים שעושים מפקחי המכון, ודי לציין שייצור כדוגמת "סול" תחת שאר הכשרויות או תחת פיקוח המכון ההפרש בזמן הייצור

הוא כפול שלוש מהזמן שאחרים מייצרים, אלא שרוב הכשרויות לא העזו לכתוב שהתוצרת נקיה אלא נתנו הכשר (שגם זה מכשול לרבים), להוציא שתי וועדי כשרות האחת מאנגליה והשניה מארץ ישראל שהעזו לכתוב "נבדק ללא חשש טפילים" כאשר בעצם הם לא עשו שום בדיקה, ויש מהיצורים שעניי ראו שהם ללא כל משגיח, וכששאלתים מה הכוונה "נבדק" הם השיבו לי שיש בדיקה של הגוים שבודקים על שולחן אור, ולצערי הרב התועלת מעבודת הגוים איננה אלא אולי בהסרה של שלושים אחוז. וה' הטוב יכפר בעדם.

ה. הלכה למעשה ייצור של הדגים הבאים: סול (עם העור הלבן בלבד) זהבנון – פולוק (ללא עור בלבד), בקלה – **סינית** (ללא עור בלבד) קוד (ללא עור בלבד), הם דגים שאפשר לפקח עליהם ולאחר עבודה מאומצת בשיטה שפיתחנו בשנים האחרונות ולאחר שכל דג נבדק כ-4 פעמים לפחות ב"ה הגענו לתוצאה מבורכת שאין תולעי אניסאקיס כלל, תוצרת זו נארזת ונחתמת בחותם המכון "נבדק ללא חשש טפילים" עם שם המכון, והיא מיובאת לארץ ע"י כמה יבואנים ומשווקת ברשתות השיווק השונות. ולשאלתך אין לנו בירושלים חנות שכל תוצרתה נקיה מחשש טפילים ועומדת תחת פיקוחינו, אולם במקומות הכלליים ובהגבלות הנז' אפשר לרכוש את הדגים שתחת פיקוחינו ובתנאי שיש חותם על כל אריזה.

ו. מה שכב' חשב להתיר התולעים שבסלמון כיון שהם נראים רק באולטרה סגול, ובכן ידידי אין כך פני הדברים, אלא שהתולעים הללו כפי שהם קיימים בשאר סוגי דגים נראים בעין רגילה, רק שצבעם שקוף ובכל הדגים שצבע בשרם לבן הם נראים, מאידך בדגי הסלמון שצבע בשרו אדום-ורוד קשה מאוד לזהותם עקב צבעם השקוף, ועל כן רק כדי להקל על הבדיקה אנו משתמשים באולטרה סגול שמכהה את צבעם שיהי' קל לזהותם ולהסירם, אך לאחר שמוציאים אותם מבשר הדג והם עומדים בפני עצמם אפשר בקלות לזהותם והם נראים בעין טבעית ללא כל מכשירי עזר. ובודאי

שכאשר המניע לכך שאינם מזוהים זה סיבה צדדית אין כאן כל היתר של תולעים שאינם נראים, וראה מה שכתבתי בארוכה בחוברת תנובות שדה גליון 85 לגבי החרקים המצויים בתות שדה, וה"ה בנידו"ד.

בברכת גח"ט

שניאור ז. רווח

ג. אודות חרקים בירקות

י מר חשון תש"ע

לכבוד

הגאון רבי **משה קורצטג** שליט"א

שלום וברכה!

קיבלתי את שאלותיו של כת"ר שליט"א אודות האופן הנכון לבדיקת ירקות העלים במדינתכם אחר שלא מצוי שם ירקות הגדלים בחממות כפי שמצוי באר"י. וכמו"כ הוסיף כת"ר ושאל לגבי התותים אם יהיה מותר לעבדם לתעשייה באופנים של מיץ או ריבה.

ובכן:

א. לאחר שהתברר בבדיקות שעשינו אצלכם שמצב הנגיעות בירקות עלים במדינת דרום אפריקה היא כשל ארץ ישראל ממש על כל סוגי החרקים, על כן כל שיטת הבדיקה היא לפי השלבים הבאים כשלמעשה א"א לוותר על אף שלב:

1. ניעור ראשוני על גבי משטח בתבליני עלים [כגון הכוסברה וכיו"ב].
2. הפרדת העלים מהקלח כגון בחסה, כרוב וכיו"ב.

3. השרייה למשך 3 דקות בקערה עם מי סבון [ואם יש באפשרותכם ב"סטריילי טבע" זה מצויין גם מבחינת חוקי הבריאות].
4. לעבור על כל עלה רחב כגון של חסה או כרוב, או עלי סלק, או סלרי עלים או קלחים. או על כל קבוצת עלים בתבליני עלים – עם ספוג משני צדדיו של העלה.
5. לשטוף היטב תחת ברז מים תוך כדי שפשוף העלה ביד או בספוג.
6. ניעור שאריות המים.
7. מבט על כל פני רוחב העלה שאין בו מנהרות שנוצרו ע"י זבוב המנהרות.

ב. לגבי תותים לתעשייה, שוחחנו אז בישיבה, והבאנו את דעתו של מרן הגרשז"א זצ"ל ושל בעל האור לציון זצ"ל, שאם הבדיקה קשה מאד, אפשר שיש לעשות כל מאמץ אפשרי לנקות בדרך הרגילה, ולאחמ"כ לטחון. ולכאורה ה"ה בנידו"ד, באם ינקו את התותים ככל האפשר כולל הורדת הפרח, אי שימוש בתאומים וסדוקים, השריה ושפשוף ביד או במברשת, יהיה מותר לכתחילה לעשות פעולה נוספת ללא חשש מכך שאין מבטלין איסור לכתחילה.

אולם לענין דיעבד, וק"ו אצל נכרי, וק"ו דבר שכן דרכו כגון ריבה וכיו"ב, יש לבדוק האם יש לנו כאן ס"ס האומר ספק שמא יש ואת"ל שהיה שמא נימוח. ולצורך כך, צריך שהתותים במוצר הסופי יהיו בגדר נימוח כדי שנוכל להקל בכך, ולכאורה במיץ וק"ו אם עבר סינון זה וודאי נימוח כך שאם הנכרי עשה זאת לתעשייה שלו, וכעת רוצים לקנות ממנו, ודאי שמותר, ובפרט שאם הוא עשה מאמץ לנקות לפני"כ ככל האפשר ושוב טחן ועשה מיץ שאפשר גם לתת הכשר על המוצר. אולם לגבי ריבה, יש כמה סוגים יש יותר טחונים ואז הדין כנ"ל, ויש קונפיטורות שנותר ממש חתיכות פרי, ולכאורה אם יש חתיכות שגדולות כמה פעמים מהחרק שיש להחמיר וק"ו אם נחשוש שהם נחבים בתוך כיסי התות.

אולם הלכה למעשה לענ"ד יש להקל בזה הלכה למעשה, וזאת, א. כיון שגם אם הם נחבים הם אינם מתחפרים עד שא"א להוציאם [וכבר פירסמתי את העובדות בתנובות שדה ובסוף ספרי תולעת שני כרך ג], כך שלכאורה לאחר נקיון של המפעל ובנוסף לאחר בישול התותים לצורך תעשיית הריבה, יש ספק רציני שהחרק נפל לתערובת ועקב הבישול והעירוב הוא נימות, ואמנם אינו ודאי כמו בטחינה, אולם ספק גדול ודאי יש כאן, וכיון שהנגיעות בתות שדה אינה בגדר רוב אלא בגדר של מיעוט המצוי [בבדיקות של תשס"ט בכמה מקומות ומדינות ממוצע הנגיעות הוא כ-17%], שאיסורו באכילה קודם בדיקה אינו אלא מדרבנן, אם כן יש לנו אף את הספק הראשון האומר שמא היה או לא היה [ואף שהש"ך שם כותב שהיכא שהוחזקו פרטיים הוי ודאי ולא ספק, מ"מ נידו"ד הוא רק משום מיעוט המצוי ולא ודאי נגוע – והארכתי בזה בספרי תולעת שני כרך ראשון פרק ז סעיף כא בהערה 21 עי"ש], וא"כ יש לנו כאן ס"ס ולקולא. ועוד הארכתי שם שיש ללמד זכות ולהקל בכה"ג גם ללא ס"ס ולהסתמך רק על טעמו הראשון של הרשב"א שמעמידים בחזקת היתר היכא שא"א לבדוק אח"כ, גם אם אין ההיתר השני של נימוח כיון שכן פסק מרן השו"ע כאשר הביא דיעה זו בסתם, ואת הדיעה השנייה כ"א, וכידוע הלכה כסתם.

לכן לענ"ד, יש להתיר לאחר הניקיון והמאמץ שעושים במפעל לנקות את התותים לכתחילה לעשות מזה מיץ או אף ריבה וק"ו אם זה עובר טחינה, וגם בלא"ה אף אם נותרים בקונפיטורה חתיכות של הפרי, כל שזה עובר בישול לצורך הכנת הקונפיטורה, יש מקום להקל גם מטעם הס"ס וגם מטעמו הראשון של הרשב"א שכן פסק השו"ע כדעת הסתם.

בברכה

שניאור ז. רווח

הרה"ג רבי **שניאור ז. רווח** שליט"א
 רב אזורי במ.א. גזר
 וי"ר המכון למצוות התלויות בארץ

א דר"ח אלול תשס"ט

לכבוד

הרה"ג רבי **יוסף אלמשעלי** שליט"א
 רב המועצה אזורית מרום הגליל
 שלום וברכה!

בהמשך לתשובתי המפורטת מיום כד תמוז תשס"ט אודות סוגיית חיפוי עשביה בין הכרמים שעתיד לשתול יקב דלתון במושב אלקוש, ושם ביארתי בארוכה הסוגיא והדין אם יש לחשוש על כלאי הכרם בכה"ג.

בבקשת כב' העברתי גם את התשובה שכתבתי לעיונו של מו"ר הראשון לציון הגאון רבי שלמה משה עמאר שליט"א. והוא כתב ושלח לכם את תשובתו בתמצית. ובסוף דבריו כתב הרב בענוותנותו הגדולה שתתייעצו גם עימי בפועל מהו סוג החיפוי הטוב ביותר להימנע מכל חשש כלאי הכרם.

ובכן, כבר כתבתי לכם במכתבי בסוף הדברים, וכן התייעצתי שוב בזה עם מו"ר הראש"ל הג"ר שמ"ע שליט"א, ודעתו היא הלכה למעשה כפי שכתבתי במסקנת הדברים שהגם שנדון דידן איירי על מין אחד בלבד וללא מפר"י [שיש המתירים לגמרי], ויש עוד ספק על זיהוי המינים, ועוד ספק על הדין בעשבים העולים מאליהם [שיש המתירים לגמרי], ואפשר שבצירוף כל הספיקות הנ"ל אפשר להתיר. אולם הנכון יותר הלכה למעשה לבחור עשב בר שאין מקיימים אותו ואינו עומד אף למאכל בהמה ובפרט לדעת רבינו הרמב"ם ומרן השולחן ערוך שגם העולה מאליו מקדש בכרם אם מקיימים שכמותו אף למאכל בהמה וכמו שכתבתי דעתם באריכות בתשובתי שם. ועל כן מתוך 4 הסוגים של העשבייה שהצעתם עדיף לחפות עם המין הנקרא "זקניים משובלים" שאיננו נחשב כסוג הראוי למרעה ואדרבה הצאן בורח ממנו בגלל הקוצים שיש לו

ומקשה על הצאן בבית הבליעה, כך שמין זה אף אם הוא ראוי למאכל בהמה, למעשה אינו מקויים לצורך זה. ואזי אפשר להקל בזה שלכו"ע אינו מקדש בכרם.

וכך יש לנהוג הלכה למעשה.

בברכה

שניאור ז. רווח

הרה"ג רבי אליהו ראש שליט"א
 חוקר תורני ראשי ומנהל תחום
 פסיקה הלכתית של המכון

בענין שמן זית מאי מברכין עליו

הגמ' בברכות (דף לה:), אמר רב יהודה אמר שמואל וכן אמר רב יצחק אמר רבי יוחנן שמן זית מברכין עליו בפה"ע, היכי דמי אילימא דקא שתי ליה אוזוקי מזיק ליה (לגופיה ואין זו אכילה שטעונה ברכה דגבי ברכה ואכלת כתיב, רש"י) דתניא השותה שמן של תרומה (בשוגג, רש"י) משלם את הקרן (כשאר מזיק את חבירו בממונו, רש"י) ואינו משלם את החומש (דגבי חומש אכילה כתיב ואיש כי יאכל קדש בשגגה פרט למזיק, רש"י) וכו' אלא דקא אכיל ליה על ידי אניגרון אם כן הוה ליה אניגרון עיקר וכו' הכא במאי עסקינן בחושש בגרונו (וצריך לתת בו שמן הרבה דהוה ליה שמן עיקר ואניגרון טפל, רש"י) וכו', ע"ש.

והנה מה שפירש רש"י אוזוקי מזיק לגופיה ואין זו אכילה שטעונה ברכה וכו', ומשמע דאינו מברך כלל, צריך ביאור דאם כן מה הביאה הגמרא על זה מהא דהשותה שמן של תרומה שאינו משלם את החומש דמ"מ נברך עליו שהכל דומיא דמי פרות לקמן (דף לח.). שאינם בכלל אוכל לענין תרומה ומברכין עליהם שהכל (וכן הקשה בחידושי רעק"א).

והנראה לומר בזה דהיה קשה לרש"י מהברייתא לקמן (דף לו.) החושש בגרונו לא יערענו בשמן תחילה בשבת וכו', ופרש"י משום דמשהי ליה בתוך גרונו ואינו בולעו וכיון דלא בלע ליה מוכחא מילתא דלרפואה הוא וכו', משמע דאם היה בולע לא היה מוכחא מילתא דלרפואה הוא דבאמת נהנה בשתיית השמן וכן משמע לשון הגמרא אח"כ קמ"ל כיון דאית ליה הנאה מיניה (מהשמן) בעי ברוכי ופרש"י דלבד הרפואה יש לו הנאת אכילה, ע"ש. ואם כן מצד הסברא כיון שנהנה משתיית השמן היה לו לברך לפני שתיית השמן ברכת בפה"ע וכמו כן השותה שמן של תרומה היה לו לשלם החומש, ואם ראינו שאינו משלם החומש

ע"כ הטעם משום דכיון שמזיק לגופיה אין זה נקרא הנאה כלל מה שנהנה הנאת החיך ואם כן אין לו לברך כלל על שתייה זו. ואינו דומה למי פירות דהתם אף דאין נקרא אכילה מ"מ אינו מזיק וכיון דנהנה יש לו לברך מיהת שהכל נהיה בדברו. וכן ראיתי לראש יוסף שכתב דהשמן טוב ונהנה אלא שמזיק בפני עצמו וע"י אניגרון מסיר ההיזק. וזהו ששאלה הגמרא (דף לו.) פשיטא דכיון דשותה על ידי אניגרון ואינו מזיק פשוט דמברך על השמן שהרי נהנה בשתייתו, ודו"ק.

אבל יש להקשות על זה מהגמרא (דף לו.) דקימחא דשערי אע"פ שקשה לקוקייאני ומזיק מברך כיון דאית ליה הנאה מיניה, ויש לומר דשאני שמן דמזיק לגופיה כמו שפרש"י והיינו שמקלקל אברי הגוף בחריפותו אבל קימחא דשערי אינו מזיק את הגוף מצד עצמו אלא שמביא תולעים במעיים, כנלע"ד ליישב שיטת רש"י. ושוב מצאתי חילוק זה בראש יוסף ד"ה והא דכתב הר"ם וכו', ע"ש. [ומה שהקשה הראש יוסף דהר"מ בהל' תרומות (פ"י ה"ח) בענין השעורים כתב דהזיק עצמו, ע"ש. נראה לי ליישב דהר"מ שם מיירי בכוסס שעורים ומזיק אבל קמח שאני].

[ועוד אפשר לומר דבגמרא קצת משמע דהא דקשה לקוקיאני אינו לומר שהוא בגדר מזיק אלא לומר דלא עבדי אינשי דשדי לפומיה משא"כ שמן זית שהוא בגדר מזיק לא מברך עליה כלל, ודו"ק].

ובתוס' (דף לו.) ד"ה לא יערענו מבואר לפי פירוש ר"י שם דאף אם הוא בולע השמן ואינו פולט וגם אינו משהה השמן בגרונו מוכח דהוא לרפואה (אם לא על ידי אניגרון), ונראה דס"ל לתוס' דכיון דאוזוקי מזיק ליה לגופיה אם כן אין מי שישתה שמן כך אם לא לרפואה, וכן מבואר להדיא בתוס' הרא"ש ותוס' ר"י חסיד.

והנה המאירי הביא דיש מפרשים אוזוקי מזיק ליה פירוש לשמן כיון שמפסידו בשתייתו כיון שאין לו הנאה ולא תועלת דאינו נהנה כלל ממנו ולכן אינו מברך דלא שייך הסברא דשכן נהנה ולעולם אינו מזיק לגוף, ע"ש. משמע דאינו מברך כלל משום דלא נהנה מהעוה"ז ולא שייך ברכה.

אבל הרמב"ם בהל' ברכות (פ"ח ה"ב) כתב דבשמן לבדו מברך שהכל "שהרי לא נהנה מטעם השמן" ולא כתב שהשמן מזיק ונראה שפירש גם כן בגמרא דאוזוקי מזיק לשמן כנ"ל במאירי אלא דהוא ס"ל דבכל זאת מברך שהכל דלא גרע ממי פירות, וכנ"ל.

ובעיקר מה שפסק הרמב"ם לברך על שמן זית שהכל הנה מהא דפטר מחומש בשותה שמן של תרומה וכמבואר ברמב"ם בה' תרומות (פ"י הי"א) אין שום קושיא על הרמב"ם כמו שמצינו שמברכים שהכל אדבש תמרים ומי פרות הגם דפטור מחומש כמבואר בגמרא (דף לח. ועי' רמב"ם ה' תרומות פי"א ה"ב ובכס"מ ורדב"ז שם). אבל קשה ממה שפסק הרמב"ם (פ"ח ה"ז) דפלפלין וזנגביל יבשין אין טעונים ברכה לא לפניהם ולא לאחריהם מפני שהן תבלין ואינו אוכל וכן אוכלין שאינן ראויים לאכילה ומשקין שאינן ראויים לשתיה אינן טעונים ברכה לא לפניהם ולא לאחריהם. וע"כ צ"ל דס"ל לרמב"ם דשמן הגם שאינו נהנה מטעמו מ"מ אינו בגדר אוכלין שאינן ראויים לאכילה ולכן מברך עליו שהכל. ועי' בחזון עובדיה (ח"א סי' ה) שהסביר דעל הנאת מעיו הוא מברך הגם שאין לו הנאת אכילה (ודחה מה שכתבו הב"ח והפר"ח ליישב דס"ל לרמב"ם דנהנה משתיית השמן דהא בפרוש כתב הרמב"ם שהרי לא נהנה בטעם השמן). [ועי' בחזון עובדיה בענין שתיית שמן ביוה"כ, ע"ש].

ואפשר דבזה יתיישב מה שפסק הרמב"ם בה' שבת (פ' כא ה' כד) דהחושש בגרונו לא יערענו בשמן אבל בולע הוא שמן הרבה וכו', ע"ש. ומשמע דשתיית השמן אינו מוכרח שהוא לרפואה וצ"ל דיש לו הנאת מעיו ויש לתלות דשותה השמן להנאת מעיו [ועי' באבן העוזר סי' רח ס"ד מה שכתב ליישב בדברי הרמב"ם ועי' בדברינו בענין קימחא דחיטי].

והנה בשו"ת יביע אומר (ח"ו או"ח סי' מח אות ו) הביא דברי הקיצור שו"ע של רבי ברוך טולדנו זצ"ל (עמ' רל סעיף כא) שכתב דבזמן הזה דמעשים בכל יום ששותין שמן זית ואינו מזיק יש לברך עליו בפה"ע. וחלק עליו היב"א דכיון שכל הראשונים והפוסקים העתיקו דברי הגמרא להלכה אין לסמוך על חילוקים מדעתנו ולעשות מעשה במקום איסור ברכה לבטלה, ע"ש.

ובאמת כל כנגד דברי רבי ברוך טולדנו מצאנו לערוך השולחן (סי' רב סעיף כא) שכתב דאצלנו אין שום טעם בשתיית השמן אפילו אם נשתה אותו על ידי אניגרון, ע"ש. ומשמע ממנו דבשמן שלנו אין לברך עליו בפה"ע בשום אופן כיון דאין לו הנאת אכילה. ומסתבר דנהרא נהרא ופשטיה ובאתריה דהרבי ברוך היו רגילים בשמן זית וכמנהג בני ישמעאל עד היום ואילו באתריה דהרב ערוך השולחן לא היו נוהגים בשתיית שמן כלל. [וע"ע אור לציון ח"ב פי"ד שאלה א שגם הוא חלק על מה שכתב הבן איש חי פ' פנחס אות ט לברך על שמן זית בפה"ע והוא פסק שם שלא יברך כלל על שמן זית אלא יברך שהכל על דבר אחר ויפטור השמן זית].

הרב **מישאל חיימוב** שליט"א

בענין כס פלפלי

אמרינן בברכות (לו, ב) היה ר"מ אומר וכו' ללמדך שפלפלין חייבין בערלה. והנה הר"ף והרמב"ם השמיטו דין זה, והאריכו האחרונים האם ס"ל דאין הלכה כר"מ ולכן השמיטו. ומוה"ר הג"ר מצליח מאזוז ה"ו כתב בשו"ת איש מצליח ח"ב סי' מג, דבאמת הראשונים הסכימו להלכה כר"מ והשמיטו משום שסמכו על משנ"ת בהל' ברכות דמברך בפה"ע, וממילא ידעינן דיש בו דין ערלה, דא"נ דאין בו דין ערלה כיון שסופו לייבש אין מברכין עליו בפה"ע כדין כל היכא דאין נוטעין אדעתא דיביא פרי.

וכ' עוד שם, דאף למ"ד דמברך בפה"א חייב בערלה, דהרשב"א (סי' ת) כ' דמברך בפה"א ולא בפה"ע כיון דעיקר נטיעת הפלפל משום סופו שנעשה תבלין וקרוב היה שיברכו עליו שהכל, אלא משום דקצת נטעי אדעתא דרטיבתא מברך בפה"א הועיל וחייב הכתוב בערלה, ע"כ. הרי שאף למ"ד דמברך בפה"א ס"ל דחייב בערלה. עכ"ד הגאון זצ"ל ודפח"ח.

והנה במש"כ להוכיח מדברי הרשב"א הנה אפ"ל דלראב"ד והתוס' דס"ל דמברך בפה"א לא הוקשה להו שיברך שהכל משום דדוקא קורא דלא נטעי אדעתא דאכילה מברך שהכל אבל בפלפל אף שסופו להתקשות מ"מ הוי תבלין ונחשב מאכל, וא"כ אף שאינה מתחייבת בערלה מ"מ חשיב מאכל ולכן ה"ל כשאר פירות שעל עיקר אכילת הפרי מברך בפה"ע ועל דבר שאינו מעיקר אכילת הפרי מברך בפה"א, וחיוב ערלה תלוי בעיקר אכילת הפרי. (וגדולה מזו, דעת הרא"ה (בברכות לו, א) דעל דבר שהוא פרי לא אמרינן דלא נטעי אדעתא דאכילה).

ואף א"נ דס"ל כהרשב"א דס"ד לברך שהכל כיון שסופו לתבלין, מ"מ כיון דמיעוט דנטעי אדעתא דרטיבתא מברך עליו בפה"א, זוהי סיבה בפני עצמה לברך עליו בפה"א כיון דחשיב האי מיעוט לברך עליו בפה"א, ולא מטעם שחייב בערלה, ועדיין לעניין ערלה ס"ל דתלוי בעיקר הנטיעה.

ולעיקר מש"כ להוכיח ממ"ד דמברך עליו בפה"ע, הנה תוס' כ' בברכות (שם ד"ה ברטיבתא) דהאוכל פלפל ברטיבתא מברך עליו בפה"א ע"ש, ומוכח דס"ל דאכילת פלפל ברטיבתא הוי שלא כדרך אכילה (דהא ודאי עדיף מענבים פחות מפול הלבן דלא נטעי אדעתא דאכילה כלל דהא לא חייב בערלה, אלא משום דהוי גוף הפרי שנטעו לאכילה ל"א דהוי קורא וחשיב כעלים ותמרות דצלף וכמ"ש המג"א (סי' רד סק"ו) דהיינו דהא דאמר' דנטעי אדעתא דאכילה היינו כיון דנטעי אדעתא דעיקר העץ דהיינו אביונות דצלף או ענבים גדולים מפה"ל, ואלו גדלים ממילא הוי ע"ד דאכילה). ולכאו' מנ"ל דהיכא דנטעי קצת עד אכילת רטיבתא מקרי שלא כדרכה. ולכאו' נראה דהוכיחו כן מדאמרין פלפלי רבא אמר ולא כלום ואזדה רבא לטעמיה דאמר רבא כס פלפלי ביומא דכיפורי פטור, והקשו מהא דאמר ר"מ דעץ מאכל לרבות פלפלין חייבין בערלה ומתרץ הש"ס הא ביבשתא הא ברטיבתא. ולכאו' א"נ דהא דאמר רבא כס מיירי ביבשתא וקו' הש"ס היא דאף דמעיקרא ידעינן דיש בפלפל דרך אכילה שמחייבת בערלה היינו ברטיבתא, מ"מ הא דאיצטריך קרא לחייב פלפל בערלה משום דס"ד משום דסופו לייבש לא לחייב, קמ"ל (וכמ"ש בתוס' בסוכה דף ל"ה) והיינו קמ"ל דאף ביבשתא ראוי לאכילה, וא"כ מינה מקשה הש"ס דמוכח דראוי למאכל. אמנם לפי"ז לא הול"ל הא ברטיבתא הא ביבשתא דהא מעיקרא ידענו זה אלא הול"ל דאף ביבשתא אינו ראוי מ"מ התורה חייבה משום רטיבתא וע"כ דמעיקרא ס"ל דאף רטיבתא מקרי כס ורק בתבלין הוי דרך אכילת פלפל וע"כ חיוב התורה על אכילת פלפל משום דיכול להיאכל קודם שנעשה תבלין אף שאינו דרך אכילה, וע"כ דראוי לאכילה ולא נחית לחלק בין יבשתא לרטיבתא וע"ז תי' הא ברטיבתא והא ביבשתא, וא"כ מוכח דרטיבתא מקרי כס.

והנה הרא"ש הביא דברי הר"ף וכ' ולא נהירא מדפריך מערלה ומשני הא ביבשתא והא ברטיבתא מכלל דרטיבתא פרי העץ הוא ומברכים עליו בפה"ע, ע"כ. והנה אין לומר דכוונת הרא"ש להוכיח דפלפל הוי עץ דהומ"ל דהוי עץ וכהשוואל את הרשב"א (סי' ת) ועוד דהול"ל מכלל דפלפל הוי עץ. ועוד דהול"ל מדחייב בערלה. ונראה דבא ליישב הוכחת הר"ף ודעימיה דאכילת רטיבתא הוי שלא כדרכה, דהא אף מעיקרא דסבר דרטיבתא מקרי כס לא הקשה מדאמר רבא האי הומלתא מברכין עליו בפה"א, דלדעת הר"ף ודעימיה היו בכלל הומלתא וכדמשמע מהתוס' ד"ה כגון. וא"כ צ"ל דכס אינו גורם לברך בפה"א. דבהו"א כס היינו אין דרך אכילת הרוב אבל מ"מ כיון דיש מיעוט הנוטעים ע"ד דרטיבתא

מברך על רטיבתא בפה"ע. ועוד מדתירץ הא רטיבתא הא ביבשתא מוכח דכס מיירי ביבשתא וכס היינו אין דרך אכילה כלל וזה מ"ש הרא"ש מכלל דרטיבתא הוי פרי העץ ומברכין עליו בפה"ע ול"כ דהיו פרי העץ ומברכין עליו בפה"ע דגם מ"ש ומברכין עליו בפה"ע מוכח מהש"ס. דהיינו דהרא"ש הוכיח דדרך פלפל להיאכל ברטיבתא או בתבלין.

והנה התוס' בסוכה (לה) כ' דהוצרך ללמדנו דחייב בערלה משום דסופו לייבש. והנה א"נ דעיקרו לתבלין א"כ שפיר הוצרך ללמדנו דאף דעיקרו לייבש והוי סיבה דל"ח מאכל (כדכ' בתוס' עירובין כח, ב ד"ה הקור ע"ש) מ"מ הכא חשיב מאכל משום מקצת דנטעו אדעתא דרטיבתא וכמ"ש הרשב"א הנ"ל. אמנם א"נ דרטיבתא הוי דרך אכילה מאי קמ"ל. ודוחק לומר דהיא גופא קמ"ל דאף דהוי מיעוט חשיב דרך אכילה וממילא חייב בערלה. ונראה דקמ"ל דאף דהוי דרך אף ברטיבתא והנוטע לסייג ולאכילה חייב בערלה, מ"מ דוקא היכא דשניהם יכולים לבוא כאחד, משא"כ היכא דא"א לבוא שניהם כא', בפלפל. וא"כ ס"ד דפטור קמ"ל דכה"ג נמי חייב, וא"כ אף א"נ דאין הלכה כר"מ מ"מ מוכח שפיר דרטיבתא מקרי דרך אכילה. ואף דמברך בפה"ע ואינו חייב בערלה, הנה כתב הרא"ש דמברך על שקדים המרים דברכתם בפה"ע אף דאינו חייב במעשר, ומשמע דאף בערלה אינו חייב, דאל"כ הומ"ל בפשיטות דמברך בפה"ע משום חיוב ערלה.

מדור שו"ת

שאלות שנשאלו בבית ההוראה
שע"י המכון למצוות התלויות בארץ

הרה"ג רבי אליהו ראש שליט"א
חוקר תורני ראשי ומנהל תחום
פסיקה הלכתית של המכון

שאלה: בענין הרכבת עץ השקד באיזה אופן מותר ובאיזה אופן אסור?
תשובה: בענין עץ השקד קיימות בשוק שתי אופציות להרכבה הרכבת השקד על
כנת "הנסן" והרכבתו על כנת ה677.

והנה מבדיקה אגרונומית שערך הרב שניאור ז. רווח שליט"א בשתי כנות אלו וכפי
שמתועד בספרו חלקת השדה (ח"א כלאים סי' ג) עולה שבכנת "הנסן" צורת הפרי
וטעמו דומה מאד לשקד (ורק עליו דומים לעלי האפרסק) ואילו בכנת ה677 עליו
דומים יותר לעלי השקד אבל פריו בשרני ודומה לאפרסק ורק טעם הגרעין
הפנימי הוא כטעם השקד. ולכן למסקנא מותר להרכיב שקד על כנת "הנסן"
ואסור להרכיבו על כנת ה677. ובמקביל מותר להרכיב אפרסק על כנת ה677 [וגם
הראשל"צ הרב משה עאמר לאחר חוות דעת המומחה הסכים להתיר להרכיב
אפרסק על כנת ה677, ע"ש בחלקת השדה סי' ד] ולא על כנת "הנסן".

שאלה: קנה ענבים מגוי לעשות מהם יין האם צריך להפריש מהם תרו"מ.
תשובה: תבואה שגדלה אצל גוי ונגמר מלאכתו אצל הגוי פטורה מתרו"מ אבל
אם נגמרה מלאכתו ביד היהודי חייבת בתרו"מ בברכה [כמו שפסק מרן
מלכא ביבי"א ח"ה סי' כח, ועי' בספר הלכות שבכל יום עמ' ע"ב משם הגר"ח
קנייבסקי ששמע החזו"א שהורה למעשה לברך]. והנה בענבים השלב של הגמר
מלאכה תלוי בסוג הענבים כי אם מדובר בענבי יין המיועדים רק ליין א"כ הגמר
מלאכה היא עשיית היין ואם קנה ענבים כאלו מגוי לעשות מהם יין היות ושלב
הגמר מלאכה היה ביד הישראל ממילא הוא חייב בתרו"מ בברכה, אבל אם מדובר

בענבי מאכל אם כן גמר מלאכתו הוא לקיטת הענבים ואסיפתם לקופסאות ובשלב זה עדיין היו הענבים בחזקת הגוי ונפטרו מתרו"מ ולכן אם החליט הישראל לעשות מהם יין אין צורך להפריש מהם תרו"מ כלל. ומרן השו"ע אף גזר חרם על מה שיפריש מהם תרו"מ ולספרדים אסור להחמיר. ואם ענבים אלו מיועדים גם ליינן וגם למאכל בזה אזלינן בתר דעת המוכר אף אם הוא גוי. ואם אינו ידוע דעת המוכר תלינן דמסתמא עומדים הם לאכילה ואין להפריש מהם תרו"מ.

שאלה: כיצד ניתן להעביר עץ ממקום למקום בלא חשש לדין ערלה במקום החדש.

תשובה: המשנה במסכת ערלה (פ"א, מ"ג) אילן שנעקר והסלע עמו שטפו נהר והסלע עמו אם יכול לחיות פטור ואם לאו חייב ונפסק ברמב"ם פ"י מה' מעש"ש הי"ב ובשו"ע יו"ד (סי' רצד סי"ט) ועי' פתחי תשובה (ס"ק יג) שהביא דעות דבעינן שיכול לחיות ג' שנים אבל הרשב"א בתשובה (ח"ג סי' רכה) כתב שעל דבר זה נתחבטתי כמה ימים על זמן שיכול לחיות כמה הוא ומסתברא לי שאפילו יכול לחיות קצת ימים פטור מערלה אע"פ שאינו יכול לחיות ג' שנים כשני ימי ערלה. ואמנם הרשב"א העלה להתיר אם יכול לחיות כמה ימים רק בחו"ל אבל אחרוני זמנינו ובכללם החזו"א (ערלה סי' ב' אות יא) כתב דלדינא נראה להקל דמילתא דמספקא ליה לרשב"א פשיטא ליה להרא"ש וכו' ואין ספק מוציא מידי ודאי וכו' ולכן נראה ששיעור שיכול לחיות היינו שיעור קליטה שמסתמא הוא י"ד יום, ע"ש. וכן כתב גם הגרא"י קוק בשו"ת משפט הכהן (סי' ח' וט'), ועי' למרן מלכא בשו"ת יב"א (ח"ו יו"ד סי' כד).

והנה בחזו"א שם (ערלה סי' ב' אות יג) כתב שאילן שנעקר והסלע עמו אפילו נתנו בעציץ שאינו נקוב קודם שנטעו מחדש לא אמרינן דבטלה חיותו ונטיעתו, אבל נראה הטעם כמבואר בירושלמי שבעציץ שאינו נקוב השרשים מפעפעים אותו, אבל כשמעבירים האילן במשאת צ"ע דברור שהשרשים אינם מפעפעים את הפלאדה של המשאת כמו שהביא בחלקת שדה (ח"א ערלה סי' ה) מהגרש"ז בכרם ציון השלם (דף ל"ט ע"ב) לכן כתב שם בחלקת שדה דיש לזהר לכתחילה להעביר השתילים במשאת שפתוחה למטה בקרקעיתה ושיהיה בקרקעיתה רשת שהנקבים שבה כשרש קטן (קוטר של כ"ס"מ) וגם יזהרו שלא לטלטל השקיות בתנועה חזקה שלא יתפורר הגוש שמסביב השתילים.